

Il-Vokabularju Ingliz fil-Malti

Żjieda ta' Kliem

Li Turi Karattru Ewropew

— Roman Azzopardi —

Għal hafna nies, il-preżenza ta' kliem missellef mit-Taljan fil-lingwa Maltija tirrappreżenta element ta' kultura Ewropeja. L-istudju tal-Malti, f'parti minnu, dejjem kien jikkonsisti filli wiehed jikkonsidra l-ilsien Malti f'relazzjoni mal-lingwa Taljana. Li tipprova tevita kliem u frażijiet Maltin ta' xehta Taljana huwa biżżejjed biex tiġi meqjus bhala 'barrani' għal dik li hi kultura Ewropeja — bhallikieku ma tridx tagħraf jew ma tafx li d-demm u d-drawwiet tal-Maltin jaqblu jekk mhux f'kollox ma' dawk ta' l-Ewropej. Dan, iżda, giegħel lil hafna jahsbu li l-vokabularju Ewropej fil-Maltin hu dak biss li ġej mit-Taljan jew minn xi lingwa Romanza ohra bħal, ngħidu ahna, il-Franċiż.

Ma hemm l-ebda dubju li l-kliem li ġej mit-Taljan jew mill-Isqalli jagħmel parti sewwa mill-vokabularju kollu li għandna f'ilsien-na. Tista' tgħid li l-kliem kollu non-Semitiku ġej mit-Taljan. U ma tistax tahrab milli tużah. Fil-bidu li l-Malti beda jkun studjat xjentifikament, il-ħsieb ta' xi studjużi li jdawwru xi kelma Taljana biex isir tixbah xi kelma Semitika kien tassew tad-daħk. Dan jurih tajjeb il-Professur Ġuże Aquilina fl-ewwel 'paper' li għandu fil-ktieb "Papers in Maltese Linguistics" li gġib l-isem 'A Survey of the Constituent Elements of Maltese'.

Fil-waqt li hija xi ftit iebes u forsi kontroversjali li wiehed jipprova jsib xi kliem Malti li ġej dirett mill-Latin jew mill-Ispanjol (biex nagħti eżempju) xejn mhu iebes li tifhem kif kliem missellef mit-Taljan għandu l-hila jlibbes u jzejjen il-ġisem Semitiku tal-Malti. Dan, fil-biċċa l-kbira, ġara għax Malta, minn żmien in-Normanni dejjem kellha rabtiet ta' drawwiet u superstizzjonijiet ma' dawk ta' Sqallija u l-Italja. Illum m'għandniex għax nallarmaw ruhna li hafna mill-kliem Malti hu ta' xehta Taljan.

Fil-impghoddi wiehed seta' jgħid li r-raġuni li l-Malti, bhala lingwa miktuba, baqa' lura fis-sekli ta' qabel kien imħabba li l-klassi edukata kienet lesta tinqeda bit-Taljan biss. Fi żmienna ftit wiehed jahseb li l-użu ta' kliem missellef mit-Taljan jista' jipperikola l-Malti bhala lingwa mitkellma jew bhala lsien letterarju. Il-Malti hu lsien Semi-

tiku kemm trid (bosta nies edukati jqisuh bhala djallett Gharbi u xejn aktar, jekk ma jghidux ukoll li hu djalett korrott). Imma l-Malti fih doża qawwija ta' kliem Ewropej. M'hemmx x'wiehed jibki fuq dil-haġa. In-nota pożittiva kien semmagħha Ninu Cremona (fost oħrajn) li f'taħdit ta' li nqrat fil-Laqgħa tal-Għaqda tal-Malti (Università), fl-1940, kien qal: 'jekk hu tassew illi t-taħlit ta' nisel fir-razez ta' sigar u annimali jagħti frott iżjed b'saħħtu, hekk nittamaw li jġri f'Isienna bit-taħlit ta' demm ġdid. Irridu niftakru wkoll li il-Malti jinkiteb bl-ittri ta' l-alfabett Latin u qieghed ikun ikklassifikat, fid-dizzjunarji, fuq sistema alfabetika minflok fuq wahda radikali jew mibnija fuq l-għerq tal-kliem semitiku.

Issa jekk fil-vokabolarju Malti ta' illum insibu hafna kliem ta' xeħta Inġliża hemm għalfejn taħseb li l-Malti qieghed fil-periklu li jiddgħajjef? Illum il-vokabolarju tagħna jirrifletti żewġ affarijiet:

(a) Għal hafna sekli, l-unika lingwa barranija mitkellma sew f'Malta kienet il-lingwa Taljana. Mill-1090 sa hafna snin wara li ġew l-Inġliži f'Malta, i-klassi intellettuali u n-nies ta' skola fil-gżejjer tagħna dejjem aspiraw li jtkellmu bit-Taljan.

(b) Milli-bidu tas-seklu dsatax s'issa, tnejn kienu l-lingwi barranin miżmuma b'għożża ġo Malta: l-Inġliži u t-Taljan. Għal xi żmien it-Taljan kien magħruf u maħbub iżjed mill-Inġliż filwaqt li fiż-żminijiet aktar qrib tagħna l-Inġliż għandu mnejn igawdi aktar popolarità mit-Taljan fost in-nies ta' skola.

Il-kliem barrani li bih qegħdin ninqadew ġej mela mhux biss mit-Taljan jew minn xi lingwa Romanza iżda wkoll mill-Inġliż, li wara kolloxx, bħat-Taljan, hu lsien non-Semitiku u, fejn jidhol il-Malti, għandu j-tqies bhala qasam iehor fl-ewropizzazzjoni tal-vokabolarju Malti. L-iżball ta' xi wħud hu li jaraw l-Inġliż bhala lsien tal-Gżejjer Brittaniċi u tal-Commonwealth jonkella bhala lsien internazzjonali mingħajr ma jagħharfu wkoll li l-Inġliži hu lsien imħaddem hafna illum fil-pajjiżi ewlenin ta' l-Ewropa tal-Punent. Il-hsieb dejjem kien, hux hekk, li ma nħallux kliem bl-Inġliż jidhol fil-Malti mħabba l-għażż u l-għaġla ta' xi wħud li ma jindenjawx ruħhom jużaw kelma li teżisti diġà fil-Malti. Dan li għedt issa, infatti, kien il-hsieb ta' Dun Karm Psaila meta ha f'idejha il-harġa tad-Dizzjunarju Inġliż-Malti (maħruġ bl-awtorizzazzjoni tal-Gvern Malti). Fid-Daħla ta' dan id-Dizzjunarju, meta jasal biex jtkellem fuq l-Ordni tal-Kliem u fuq it-Tagħrif u t-Tifsir tal-Kliem, kif ukoll fuq l-Għażla ta' Kliem Ġdid, Dun Karm iġhid li qagħad attent li ma jbarrix kliem meħtieġ imma missellef — bħal kliem tax-xjenza, ta' l-arti, ta' invenzjoni, ta' għodda eċċ — iżda żamm lura milli jdaħħal kliem li xi nies għaġġiela daħħlu flok jew ma-geñb kliem Malti. Għalhekk (jghid Dun Karm) ma daħħalx:

jillandja	(flok 'niżel l-art')
immissja	(flok 'ma lahaqx')
illinkja	(flok 'sensel, ghaqqad').

Irridu nghidu li Dun Karm kellu raġun u kien bilanċjat hafna meta gie biex jittratta fuq il-htieġa ta' kliem modern bl-Ingliż fil-Malti. Imma jien nara li mhux dejjem possibli li tahrab milli tuża l-kelma Ingliża kif inhi, fil-Malti. Hafna drabi ninhlew f'tahbit u tahbil il-mohh biex xi kliem bhal 'cake' jew 'doughnut' jew 'club' jew 'weekend' jew 'goal' eċċ. nghawġuha f'sura li suppost hi Maltija. F'halq il-Malti issib kliem bhal 'carbon paper', 'baby walker', 'bluff', 'hot dog', 'autograph' li ftit jistgħu jinqalbu għall-forma Maltija kif jifhemu xi whud. Nghidu ahna Dun Karm, fid-Dizzjunarju li semmejna, jagħti t-tifsira ta' "invigilator" bhala "ghassies". Sakemm inti qieghed biss tfittex li ssib it-tifsira tal-kelma, kolloxx sew — "ghassies" għandha mnejn tghaddi. Imma jekk tiġi biex tuża l-kelma "invigilator" fil-kontest ta' eżamijiet skolastiċi u pubbliċi, se taqa' biex tuża "ghassies"?

Ta' min għalhekk jara xi ftit kliem Ingliż li, naturalment, ġew għandna mhabba r-rabti bejn Malta u l-Ingilterra tul 'il fuq minn mija u sittin sena iżda li, fil-fatt, illum dawn il-kelmiet bl-Ingliż huma midhla sew tal-lingwi ewropej. 'L-Ingliżati' jew aħjar l-angliċiżmi mhumiex xi haġa li dahlet f'Malta biss jonkella f'xi pajjiżi tal-Commonwealth biss. L-użu ta' kliem mill-Ingliż issib fi Franza, fl-Italja, fil-Germanja, fl-Olanda u f'pajjiżi oħra ewropej. Dan l-aħhar il-Franċiżi qanqlu storbju shiħ bil-hsieb li 'jnaddfu' l-lingwa Franċiża mill-kliem Ingliż. Il-President Franċiż għadda liġi li tobbliga lil dak li jkun, fl-industrija, fil-kummerċ, fir-reklamar, fl-insurances eċċ, juża l-Franċiż. Sakemm huwa xieraq m'hemm xejn hażin li pajjiż jgħożż l-ilsien li bih jingharaf minn haddiehor. Iżda wiehed malajr jinduna li fl-għażla tal-kliem mitkellem u miktub ma tridx tkun rasek iebes. L-ebda lsien ma jista' jitqies bhala maqtugh assolutament għalih.

Bosta mill-kliem Ingliż li se nsemmi (biex ma ngħidx, kollha) jin-għarfu b'heffa minn kull Ewropej ta' ċerta edukazzjoni u kultura. Kliem, infatti, li dahlu fil-konversazzjoni ta' hafna lingwi Ewropej. Hawnhekk mela għandna hażna ta' kliem li (1) fil-forma miktuba u (2) fit-tifsir ġenerali tagħhom huma ta' siwi għall-membri edukati fil-komunità Ewropeja. Il-forma miktuba ta' dawn il-kelmiet mill-Ingliż tagħmilha possibli lil dak li jkun li "jaqta'" x'inhuma u xi jfissru. (Fil-kliem Malti mnisel mit-Taljan, bhal nghidu ahna "ideal", "poeta", "teatru", "beatu", ikun jaqbel li niktubhom bil-forma vokalikali Taljana għaliex il-kelliema u l-qarrejja Maltin ta' ċerta skola

faċli jintebhu li dawk il-kelmiet partikolari huma mill-istess hażna ta' vokabolarju Ewropej.) Li tibdel il-forma vokalika tal-kelma oriġinali tista' tohloq konfużjoni. Mhuwiex daqshekk mehtieg li ghax kelma barranija, li dahlet fil-Malti, ma toqghodx eżatt għall-forma Maltija, akkost ta' kollox iddawwar il-kelma miġtuba f'sura li suppost hi Maltija. "Dance" hija kelma f'halq hafna mill-Maltin; allura trid bilfors tinkiteb "dans"? U ahna nistghu noqogħdu naghgħnu l-kliem mis-sellef biex ta' bilfors isir 'jixbah' il-Malti meta għandna kliem bħal "jeans", "disc jockey", "zoo" u oħrajn? Mhux biss toghgħob lilek innifsek bħala Malti trid, f'dawn l-affarijiet; iżda trid ukoll ma titlifx dik ir-rabta mal-lingwa Ewropej li jiffurmaw (fil-każ ta' dawn il-kliem li qegħdin insemmu) komunità ta' vokabolarju li tista' tghidlu uniformi. Madankollu, xejn ma jimporta li fi kliem li jippermettu (irridu nużaw ftit sens komun) isir xi tibdil fl-ittri alfabetiċi u, ngħidu ahna, is-'c' issir 'k', il-'j' Maltija tidhol bejn żewġ vokali fl-aħhar tal-kelma biss, bħal fil-kliem "zija" u "Marija", u xi tibdil iehor bħal dawn.

Iżda issa nhallu dan u niġu għall-vokabolarju Inġliż li, illum, jifforma parti mhux biss mill-Malti iżda ukoll parti mit-tahdit u l-kitba tal-lingwi ewlenin fl-Ewropa tal-Punent:

automatic	pop (mużika u arti)
baby	radar
camping	reporter
bikini	snack
blues (mużika)	sport
basketball	stadium
caravan	star (film u tal-mużika pop)
disc jockey	shareholder
hamburger	taxi
hot dog	television
north	WC
jazz	weekend
jeans	whisky
manager	yacht

Dawn, naturalment, huma xi ftit mill-kliem Inġliżi li ninqadew bihom ahna u l-Ewropa tal-Punent. Hemm aktar kliem li wiehed jista' jżid ma' dawn ta' hawn fuq. Il-Malti bħal kull lingwa oħra iħoss il-ħtieġa ta' kliem modern. F'dan il-każ ma rridux inkomplu naħsbu li din hi xi karatteristika tar-relazzjonijiet bejn Malta u l-Ingilterra. Mhux biss. Dan il-vokabolarju Inġliż fil-Malti huwa wkoll xhieda ta' karattru Ewropej.